

10. Слідами сповідника віри Володимира Стернюка - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ichistory.org.ua/2016/04/18/slidy-spovidnyka-viry-volodymyra-sternyuka/>
11. Третяк М. Мої спогади про владика Володимира Стернюка // Офіційний сайт храму Свв. Ольги і Єлизавети [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.olha-church.org.ua/web/page/moyi-spogadi-pro-vladiku-volodimira-sternjuka/>;
12. Митрополит Володимир про життя УГКЦ в підпіллі та її легалізація Стернюка - [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.youtube.com/watch?v=exMv7KBGPko&feature=youtu.be>

REFERENCES

1. Corley F. Obituary: Archbishop Volodymyr Sterniuk // Independent, 1997. – Oct. 7 [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.independent.co.uk/news/obituaries/obituary-archbishop-volodymyr-steriuk-1233894.html> ;
2. Dmytruch S. Life as a feat for Christ: curriculum vitae of the Redemptorist monk of the local guardian druling bishop of the Kyiv-Halych Metropolitanate Volodymyr Sterniuk. - Lviv, 2007;
3. Documentary film "The price of one's own life" (Ukraine, 1997) - [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.youtube.com/watch?v=U5hezIAZz1w>;
4. Documentary film "Volodymyr Sterniuk: Serving in the Underground" (Ukraine, 2010, directed by Andriy Stasky) [Electronic resource]. Access mode: - <https://www.youtube.com/watch?v=pYMXHtEyRtk>
5. Encyclopedia of Ukrainian Studies: Dictionary part: [in 11 vols] / Scientific Society named after Shevchenko; Goal. Ed. Prof. Dr. Volodymyr Kubiyovych. - Paris; New York: Young Life; Lviv; Kyiv: Globus, 1955-2003.
6. Following the confes soroffaith, Volodymyr Sterniuk - [Electron resource]. Access mode: <http://ichistory.org.ua/2016/04/18/slidy-spovidnyka-viry-volodymyra-sternyuka/>
7. From an open lecture devoted to the 110th birthday of Volodymyr Sterniuk. Part 1 [Electronic resource]. Access mode: <https://www.youtube.com/watch?v=TCx-2EGxkYY>
8. Laba V. History of the village of Pustomyty from ancient times to 1939. - Lviv, 2001. - 40 p.
9. Metropolitan Volodymyr about the life of the UGCC in the underground and its legalization Sterniuk - [Electronic resource]. Access mode: <https://www.youtube.com/watch?v=exMv7KBGPko&feature=youtu.be>
10. Polishchuk N. "I do not need fathers, I do not have temples. I need martyrs!" To the 110th anniversary of the birth of Volodymyr Sterniuk [Electronic resource]. Access mode: - https://risu.org.ua/article_print.php?id=66246&name=kaleido_digest&_lang=en&
11. Tretjak M. My memories of the bishop Vladimir Sterniuk // The official site of the temple of St. Sv. Olga and Elizabeth [Electronic resource]. Access mode: <http://www.olha-church.org.ua/web/page/moyi-spogadi-pro-vladiku-volodimira-sternjuka/>;
12. Volodymyr Sterniuk: «God does not require more» [Electronic resource]. - Access mode: <https://zbruc.eu/node/71270>

УДК 373.5.016:94(477)

Лисянська Д. С.
Сумський державний педагогічний
університет ім. А. С. Макаренка

МЕТОДИКА ВИКОРИСТАННЯ ІСТОРИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано методи використання на уроках історії історичних документів, обґрунтовано диференційований підхід до опрацювання джерел різними віковими категоріями учнів, представлено методіку поетапної роботи з документом та врахування психології сприйняття й готовності до самостійного аналізу інформації.

Ключові слова: історичний документ, фальсифікованість документу, поетапність дослідження документу, методичний прийом, проблемне питання.

Лисянська Д. С. Методика использования исторических документов на уроках истории Украины.

В статье проанализированы методы использования на уроках истории исторических документов, обоснован дифференцированный подход к обработке источника различными возрастными категориями учащихся, представлена методика поэтапной работы с документом и учета психологии восприятия и готовности к самостоятельному анализу информации.

Ключевые слова: исторический документ, фальсифицированность документа, поэтапность исследования документа, методический прием, проблемный вопрос.

Lysianska D. S. Methodology of using historical documents on the lessons of History of Ukraine

The article analyzes methods of using historical documents in the history lessons, based on differentiated approach to source processing in different age groups of pupils, a method of step-by-step work with a document, and the consideration of psychology of perception and readiness for independent analysis of information.

Keywords: historical document, falsification of a document, stage-by-stage document studying, methodical reception, problem question.

Зі здобуттям незалежності Україна постала на новий етап свого розвитку, що привело за собою потребу в кардинально новому підході до викладання історії, використанні нових джерел та документів, новій інтерпретації уже раніше відомих фактів.

Шкільна освіта в таких умовах пережила добу докорінних змін. Проте, на сучасному етапі вчителю важливо переорієнтуватись, при цьому не відкидаючи позитивні та потрібні здобутки досвіду педагогів

старшого покоління. Особливо важливим моментом під час переорієнтації історичної освіти є вміння учнів працювати з джерелами на уроках та розуміти їх значимість в історії власної країни.

Місце історичних джерел в навчанні історії досліджували історики минулого А. Гартвіг, М. Рожков, В. Угланов, С. Фарфоровський, ролі історичних джерел у розвитку історичного мислення присвятили свої праці І. Лернер, Г. Селевко, С. Терно. Методику використання історичних джерел описували в своїх роботах сучасні дослідники Л. Євтушенко, В. Мисан, В. Власов, Ю. Комаров, В. Курилів.

Мета статті – виявити сутність і значення історичного документу, проаналізувати методику роботи з джерелом різними віковими категоріями учнів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Достовірність тієї чи іншої інформації залежить від того, скільки і яких джерел вивчене [9, с.141]. Напевне, саме це і є одним із ключових факторів у підході до вивчення історії взагалі. Адже, на сьогодні і досі з'являються нові наочні, усні та письмові джерела, які доповнюють або ж зовсім дискредитують попередні знання.

Навіть при наявності джерела дуже важливо його правильно інтерпретувати та розуміти. Це вимагає від вчителя більшої компетенції, а від учнів необхідних знань та вмінь. Саме тому важливо правильно підходити до вивчення документа, мати певні навички для його вивчення.

Відомий методист М. Стасюлевич пропонував вести заняття за допомогою реального методу, тобто застосовуючи лише документи. Сучасні методисти відкидають таку пропозицію, адже вважають, що робота з документом повинна базуватись на теоретичних знаннях. «Документ покликаний лише поглиблювати, конкретизувати і додавати знанням, що здобуваються учнями, живу зображувальність, розуміння своєрідності історичної епохи і лише елементарно знайомити з деякими методами досліджень, що застосовуються в історичній науці» [9, с. 145]

Історичний документ – це не лише інформаційне джерело, а джерело, що оцінює та констатує історичний факт, описує подію, розкриває її суть, аналізує, спонукає задуматись над достовірністю інформації, формує ступінь довіри до джерела, ставить питання про авторство документа тощо [8, с. 7].

Серед методистів існує така загальноприйнята класифікація документів:

- документи державного характеру: грамоти, укази, закони;
- документи історичного характеру: літописи, хроніки, аннали, історичні твори;
- документи особистісного характеру: спогади (мемуари), щоденники, листи, свідчення очевидців;
- художня література як історична пам'ятка своєї епохи: твори усної народної творчості (міфи, епос, байки) і літературні твори (проза, поезія, сатира).

Сучасний урок історії неможливо уявити без застосування документів. Завдання вчителя у цьому процесі полягає у тому, щоб дати учням можливість доторкнутися до першоджерела, наблизити їх до минулого, дати їм відчуття в ньому пульсу історії, дух епохи, створити яскраві образи минулого, що запам'ятовуються мимовільно. Документальний матеріал є одним із засобів, що сприяє засвоєнню найважливіших фактів, понять, закономірностей суспільного розвитку [9].

Сучасні науковці виділяють такі навчальні функції та методичні прийоми дослідження текстових історичних джерел:

- ілюстративно-інформаційна (існує на репродуктивному рівні сприйняття інформації, що несе в собі першоджерело);
- пізнавально-розвиваючу (на основі історичного документу виконуються завдання, спрямовані на розвиток розумових процесів через пошуково-дослідницьку діяльність);
- практично узагальнюючу (дає можливість перевірити рівень сформованості отриманих учнями вмінь і навичок в процесі навчання за допомогою виконання практичних завдань) ;
- ціннісно-сміслову (надає досвід емоційно-ціннісних стосунків) [3].

Під час дослідження документа важливо дотримуватись поетапності в роботі:

На першому етапі здійснити первинний аналіз джерела, який формує навички критичного мислення. На другому етапі інтерпретувати історичний зміст джерела, тобто виявити важливість документа і його роль в певному історичному контексті. При цьому учень повинен орієнтуватись та звертати увагу на первинність чи вторинність джерела, авторство та ймовірну достовірність чи фальсифікованість документа, його важливість, час появи, умови, за яких створювався, носії, на якому зберігається тощо.

Робота учнів із документами на уроках історії розпочинається ще в 5 класі. Спершу дитина повинна зрозуміти, що таке документ, яке значення він має, як його аналізувати, які існують етапи роботи з документом. Розумним є використання вчителем пам'яток, як працювати з документом. По завершенню роботи з документом є обов'язковим запропонувати виконати певне завдання для закріплення отриманих знань.

Учням цього віку можна запропонувати такий документ з запитаннями до нього: «У рік 6562 (1054). Преставився великий князь руський Ярослав. А коли ще він був живий, поставив він синів своїх, сказавши їм: «Осе я одходжу зі світу сього. А ви, сини мої, майте межі собою любов, бо ви есте брати від одного отця і одної матері. І якщо будете ви в любові межі собою, то й бог буде в вас і покорить він вам противників під вас, і будете ви мирно жити. Якщо ж будете ви в ненависті жити, у роздорах сварячись, то й самі погубите, і землю отців своїх і дідів погубите, що її надбали вони трудом великим. Тож слухайтеся брат брата, пробувайте мирно.

Тепер же поручаю я, – замість себе, – стіл свій, Київ, найстаршому синові... Ізяславу. Слухайтеся його, як ото слухались ви мене, нехай він буде замість мене. А Святославу даю я Чернігів, а Всеволоду – Переяславль, а – Ігорю Володимир, а – Вячеславу Смоленськ. І так розділив він городи, заповівши їм не переступати братнього уділу...

Сам же Ярослав був слабкий... Отож приспів Ярославу кінець життя, і оддав він душу свою богові місяця лютого у двадцятий (день), в суботу першої неділі посту..." [7, с. 98-99.]

Запитання:

1. Чого навчає Ярослав своїх синів?
2. Про що можна дізнатись з історичного джерела?

У більш старшому віці (7-9 класи) учням вже можна пропонувати проблемні питання, їх потрібно навчити виділяти головне, порівнювати історичний матеріал, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, робити висновки.

Так, наприклад зі спогадів Є. Чикаленка:

«Ювілей Котляревського 1903 р. справив величезне враження не тільки на присутніх на ньому, а через російську пресу і на широкі кола всієї України. Заборона читати привітання українською мовою і протест українців проти цього, приїзд великого числа делегатів від різних інституцій з Галичини, на чолі зі старим Романчуком, головою українського парламентарного клубу у Відні, їхні промови українською мовою, проголошені звиклими, часом дуже талановитими промовцями, багатьом людям уперше розкрили очі на український рух.

Взагалі такі публічні, прилюдні виступи українців значно розбудили свідомість у широких масах як міських так і селянських, що виразно помічалось за попитом на українську книжку, який після ювілею Котляревського помітно зріс, і багато російських книгарень у провінції почали закуповувати з нашої книгарні книжки, бо їх уже стали вимагати широкі кола». [12]

Запитання:

1. Про яку подію йдеться в уривку?
2. Поміркуйте, які зміни в суспільно-політичному житті початку 20-го ст. засвідчує автор порівняно з періодом, на який припадає становлення українського національного руху?
3. Які проблеми лишилися актуальними?

У старшій школі історичний матеріал вимагає більш високого рівня пізнавальної та розумової діяльності учнів, критичного ставлення до тексту, самостійного, творчого застосування знань. Старшокласники вже можуть на основі джерел складати історичні портрети історичних осіб.

З доповіді М. Хрущова на XX з'їзді КПРС:

Товарищи! Нам нужно решительно, раз и навсегда развенчать культ личности, сделать надлежащие выводы как в области идейно-теоретической, так и в области практической работы. Для этого необходимо:

Во-первых, по-большевистски осудить и искоренить как чуждый духу марксизма-ленинизма и несовместимый с принципами партийного руководства и нормами партийной жизни культ личности, вести беспощадную борьбу против всех и всяческих попыток возродить его в той или иной форме. Восстановить и последовательно проводить во всей нашей идеологической работе важнейшие положения учения марксизма-ленинизма о народе, как творце истории, создателе всех материальных и духовных богатств человечества, о решающей роли марксистской партии в революционной борьбе за преобразование общества, за победу коммунизма. В связи с этим нам предстоит провести большую работу над тем, чтобы с позиций марксизма-ленинизма критически рассмотреть и поправить получившие широкое хождение ошибочные взгляды, связанные с культом личности, в области исторической, философской, экономической и других наук, а также в области литературы и искусства. В частности, необходимо в ближайшее время провести работу по созданию полноценного, составленного с научной объективностью марксистского учебника по истории нашей партии, учебников по истории советского общества, книг по истории гражданской войны и Великой Отечественной войны.

Во-вторых, последовательно и настойчиво продолжать проводимую в последние годы Центральным Комитетом партии работу по строжайшему соблюдению во всех партийных организациях, сверху донизу, ленинских принципов партийного руководства и прежде всего высшего принципа - коллективности руководства, по соблюдению норм партийной жизни, закрепленных Уставом нашей партии, по развертыванию критики и самокритики.

В-третьих, полностью восстановить ленинские принципы советского социалистического демократизма, выраженные в Конституции Советского Союза, вести борьбу против произвола лиц, злоупотребляющих властью. Необходимо до конца исправить нарушения революционной социалистической законности, которые накопились за длительный период в результате отрицательных последствий культа личности.

Очевидец событий А.Н Яковлев: «В зале стояла тишина. Не слышно было ни скрипа кресел, ни кашля, ни шепота. Никто не смотрел друг на друга - то ли от неожиданности случившегося, то ли от смятения и страха. Шок был невероятно глубоким» [13].

Запитання:

1. Про що йдеться в документі?
2. Яким чином автор даних слів хоче розвінчати культ особи Й. Сталіна?
3. Якою була реакція слухачів і чому?

Висновки. Підсумовуючи, потрібно сказати, що вміння працювати з джерелом є важливою умовою під час опрацювання історичного матеріалу. Вчителі повинні звертати увагу на це вміння протягом всіх років навчання історії в школі. Важливою складовою є також врахування вікових, психологічних та інтелектуальних особливостей учнів аби попередити неправильне засвоєння матеріалу. Сучасні науковці наполягають на поетапному дослідженні історичних джерел. Воно полягає у візуальному ознайомленні з джерелом, вилученні необхідної інформації, її інтерпретації.

У цілому проблеми використання писемних джерел на сучасному етапі розвитку шкільної освіти набувають особливого значення та потребують подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Байкеніч Г.В. Методи дослідження писемних історичних джерел, розміщених у підручниках з історії України, учнями середньої школи в системі особистісно-орієнтованої освіти / Г.В. Байкеніч // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2010. – № 8 (10). – С.124–129.
2. Власов В. Роль підручника у формуванні вмінь працювати з історичним джерелом / В.Власов // Історія в школах України. – 2009. – № 6. – С. 3–9.
3. Задорожна Л.В. Методика використання історичних документів на уроках історії України в загальноосвітній школі: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.02 / Л. В. Задорожна ; Нац. пед. ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2005. – 19 с.
4. Зиновьев М.А. Очерки методики преподавания истории / М.А.Зиновьев – М.: Учпедгиз, 1955. – С. 141.
5. Ковбасюк Т. Розвиток самостійності учнів основної школи в процесі формування вмінь працювати з історичними джерелами / Т. Ковбасюк // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. — 2009. – № 47. – С. 126–133.
6. Ковбасюк Т.Л. Методичні засади використання писемних історичних джерел у навчальній історії України: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Т. Л. Ковбасюк ; АПН України, Ін-т педагогіки. – К., 2010. – 20 с.
7. Літопис руський / За Іпатським списком переклав Леонід Махновець. — К., 1989.
8. Мусій С. С. Робота з історичними джерелами як засіб формування критичного мислення учнів / С. С. Мусій. – Київ, 2010. – 35 с.
9. Пометун О.І. Методика навчання історії в школі / О. І. Пометун, Г.О. Фрейман. – К.: Генеза, 2009. – 328 с.
10. Степанищев А.Т. Методика преподавания и изучения истории: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений: В 2 ч. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – Ч. 1. – 304 с.
11. Чернік С. Методика використання писемних джерел на уроках історії у класах суспільно-гуманітарного профілю // Інтернет- конференція як засіб розвитку професійної компетентності педагогів у системі методичної роботи 9-12. Електронний ресурс. – Режим доступу: http://doslidniks.at.ua/blog/chernik_s_d_metodika_vikoristannja_pisemnikh_dzherel_na_urokakh_istoriji_u_klasakh_suspilno_gumanitarnogo_profilju/2014-01-
12. Чикаленко Є. Спогади (1861–1907). – С. 238.
13. XX з'їзд КПРС 14-25 лютого 1956 року. Стенографічний звіт. – М.: Политвидання, 1956. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://militera.lib.ru/docs/da/s20/index.html>.

REFERENCES

1. Baykienich G.V. Methods of studying written historic sources in textbooks on the history of Ukraine, secondary school students in the system of person-oriented education / G.V. Baikenich // Pedagogical sciences: theory, history, innovative technologies. - 2010. - No. 8 (10). - P.124-129.
2. Vlasov V. The role of the textbook in the formation of skills to work with a historical source / V.Vlasov / History in schools in Ukraine. - 2009. - No. 6. - P. 3-9.
3. Zadorozhnaya L.V. Methodology of using historical documents at the lessons of history of Ukraine in a secondary school: Author's abstract. Dis ... Cand. ped Sciences: 13.00.02 / L.V. Zadorozhna; National ped Un-t them. MP Drahomanov - K., 2005. - 19 p.
4. Zinov'ev MA Essays on the methodology of teaching history / M.A. Zinoviev -. M. : Uchpedgiz, 1955. - P. 141.
5. Kovbasyuk T. Development of the independence of the students of the main school in the process of forming skills to work with historical sources / T. Kovbasyuk // Bulletin of Zhytomyr State University named after Ivan Franko. - 2009. - No. 47. - P. 126-133.
6. Kovbasyuk T.L. Methodical principles of the use of written historical sources in the educational history of Ukraine: author's abstract. dis ... Candidate ped Sciences: 13.00.02 / T. L. Kovbasyuk; Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine, Institute of Pedagogy. - K., 2010. - 20 p.
7. Litovsk Rus / Translated by Leonid Makhnovets, according to the Hepatian List. - K., 1989.
8. Musey S. S. Work with Historical Sources as a Means of Creating Students' Critical Thinking / S. S. Musey. - Kyiv, 2010. - 35 p.
9. Pometun O.I. Methodology for teaching history in school / O. I. Pometun, G.O. Freiman - K.: Genesis, 2009. - 328 p.
10. Степанищев А.Т. Methodology of teaching and learning history: Textbook. manual for a student. higher studying Institution: In 2 hours - M.: Humanet. ed. Center VLADOS, 2002. - Ch.1. - 304 p.
11. Chernik S. Method of using written sources in history lessons in social and humanitarian classes // Internet conference as a means of developing professional competence of teachers in the system of methodological work 9-12. Electronic resource. - Mode of access: http://doslidniks.at.ua/blog/chernik_s_d_metodika_vikoristannja_pisemnikh_dzherel_na_urokakh_istoriji_u_klasakh_suspilno_gumanitarnogo_profilju/2014-01-
12. Chykalenko E. Memoirs (1861-1907). - P. 238.
13. XX Congress of the CPSU on February 14-25, 1956. Stencil report. - M. : Polityda, 1956. [Electronic resource]. Access mode: <http://militera.lib.ru/docs/da/s20/index.html>.